

Ленко Г. В.,

Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

НЕПРЯМІ НОМІНАЦІЇ ОСІБ ЗА ПОЛІТИЧНОЮ НАЛЕЖНІСТЮ

Стаття презентує основні характеристики номінації особи в розмовному мовленні, причини та ситуації використання непрямих номінацій осіб за політичною належністю, структурні типи номінацій-апелятивів за кольором політичних символів.

Ключові слова: номінація, непряма номінація, апелятив, структурний тип номінації.

The article presents basic descriptions of nomination of person in the colloquial speech, reasons and situations of using of indirect nominations of persons associated with politics, structural types of of nomination of persons.

Keywords: nomination, indirect nomination, vocative, structural type of nomination.

Проблема називання в ономасіології й семасіології є об'єктом уваги багатьох лінгвістів. Про це свідчать численні наукові праці, в яких досліджено назви та причини виникнення мовних одиниць (Блінова О. І., Боброва Т. А., Габинська О. А., Земська Е. А., Капанадзе Л. А., Снітко Є. С.). Деякі автори (Азнаурова Е. С., Арутюнова Н. Д., Золотова Г. А., Колшанський Г. В., Кубрякова Е. С., Серебренніков Б. А., Тараненко А. А., Телія В. Н., Уфімцева А. А.) окреслюють важливість вивчення лінгвістичної сутності та аспектів номінації. Типологію лінгвістичних найменувань досліджували Арутюнова Н. Д., Гак В. Г., Голев Н. Д., Голомідова М. В., Мігіріна Н. І., Телія В. Н., Федорова М. В. Проблема теорії номінації аналізується у працях Уфімцевої А. А., Азнаурової Е. С., Кубрякової Е. С., Телії В. Н. Поглиблений аналіз номінативного процесу знаходимо в дослідженнях Потебні О. О., Русанівського В. М., Тараненка О. О., Жайворонка В. В., Нестеренко І. Я та ін. Однак, незважаючи на істотні здобутки, присвячені вивченню номінативних процесів у сучасній теорії номінації, на сьогодні вони залишаються ще недостатньо простудійованими; потребують глибшого вивчення питання непрямої номінації в теорії мовознавства. Це й зумовлює **актуальність** обраної теми.

Метою нашого дослідження є обґрунтувати використання мовцями непрямих номінацій осіб за політичною належністю в розмовному мовленні. Відповідно до поставленої мети передбачено розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати основні характеристики номінації особи в розмовному мовленні;
- визначити причини та ситуації використання непрямих номінацій осіб за політичною належністю;
- узагальнити структурні типи номінацій-апелятивів за кольором політичних символів.

У соціальній сфері не існує незмінних об’єктів чи суб’єктів. Соціальну динаміку аналізували такі вчені, як О. Конт, Г. Спенсер, Г. Беккер, У. Мур, М. Смелзер. І, звичайно, мова не стоїть осторонь від суспільних процесів, крокує в ногу із соціальним розвитком суспільства, миттєво реагує на будь-які зміни культурного, наукового, політичного життя. Найбільш використовуваним інструментом у цьому є мовна номінація, яка “слугує для називання й розчленування фрагментів дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, поєднань слів, фразеологізмів та речень” [4, с. 336]. У розмовному мовленні надзвичайно поширеною є політична сфера спілкування: номінація осіб за належністю до певної партії чи блоку, називання політиків за функціональною ознакою та ін. Розмовне мовлення багате такими номінаціями, тому що політикою цікавляться майже всі, а якщо людина аполітична, то її мимоволі втягують у “політичну дискусію” шляхом безперервної реклами: по телебаченню, по радіо, в Інтернеті, на рекламних щитах. Населення регулярно спостерігає за передвиборчими баталіями, у їхньому мовленні відображається ставлення до тих чи інших реалій, подій, явищ, осіб. Мовці часто дають експресивні оцінки подіям: позитивні чи негативні, вибір ними мовної одиниці залежить від ситуації спілкування, від особистості мовця, тому дуже часто лексеми, що позначають осіб за політичною ознакою – це непрямі номінації.

Непрямі номінації осіб за політичною ознакою, – це дуже різноманітна за семантикою та структурою лексична група. Так як номінація особи в розмовному мовленні характеризується: а) вокативністю – кличністю, віднесеністю до другої особи й спонукальністю; б) адресацією – звертанням до адресата мовлення; в) позначенням адресата за його повною характеристикою, то її цілком можна віднести до апелютивів.

Сучасний простір для спілкування вимагає від нас певних етичних норм називання адресата. Їх використовують з метою привернення до себе уваги, виділення з ряду осіб потрібну людину, тобто у співвіднесенні лексичної оболонки (номінації) з адресатом мовлення. Коли мовець намагається надати номен особі, говорячи про неї позаочі, він, цілком очевидно, “обирає найменування, яке найбільше відповідає умовам ідентифікації адресата” [2, с. 16]. І це спричиняє в кожному конкретному випадку спілкування спосіб іменування, що виявляє адекватність ідентифікуючих і характеризуючих номінацій “умовам реальної комунікації та ступеню комунікативно-прагматичної компетенції мовця стосовно адресата” [2, с. 16]. Пор.: *Володимире Павловичу, підійди до трибуни! і Помаранчевий, підійди сюди*. Перший апелютив за ім’ям по-батькові відображає максимальний ступінь комунікативно-прагматичної комунікації мовця: адресант знайомий з адресатом, у другому ж випадку ступінь комунікативної компетенції мовця мінімальний і комуніканти незнайомі, тому мовець виділяє з усіх наявних ознак адресата найвиразнішу, яка допомагає ідентифі-

кувати адресата з-поміж інших. Наприклад, мовець виділяє людину за кольором політичного символу. З цього випливає, що “не лише ідентифікуючі, але й характеризуючі номінації використовуються з метою диференціації адресата” [2, с. 16]. У розмовному мовленні є велика кількість синонімічних найменувань одного й того ж адресата, це пояснюється тим, що він має ряд ознак, кожна з цих ознак може лягти в основу номінації, залежно від ситуації мовлення. Проте ознаки, які виокремлює мовець у розмовному мовленні, відрізняються від тих самих у кодифікованому варіанті мови. О. А. Земська відзначає, що “істотна відмінність у семантиці номінацій розмовного мовлення порівняно з номінаціями мови кодифікованої полягає у відношенні до денотата. Типовою рисою номінації розмовного мовлення є відсутність слова, що безпосередньо називає денотат. Номінація вказує на якісь ознаки денотата” [1, с. 73].

Наприклад Л. П. Рижова всі звертання поділяє на дві групи: 1) звертання до знайомих і 2) звертання до незнайомих. Пресупозиція “адресат – знайомий” зумовлює використання в ролі звертань власних назв, термінів спорідненості (для родичів), а також різних дескрипцій, що вказують на риси характеру, звички чи події з життя адресата. Пресупозиція “адресат – незнайомий” не передбачає використання власних назв у ролі звертань; терміни спорідненості підкреслюють не родинні, а швидше вікові відмінності [3, с. 12]. До цієї групи належать офіційні та нейтральні звертання (*земляче, товаришу, друже, приятелю*), а також номінації, що характеризують адресата за зовнішніми ознаками, віком, одягом, місцезнаходженням, наявністю предмета чи особи тощо.

Вибір мовцем ідентифікуючої ознаки, що лягає в основу звертання, дуже часто зумовлений екстралінгвістичними чинниками: об'єктивною дійсністю і формами її відображення людиною. Мовленнева номінація використовує готові номінативні одиниці, але їх відбір координується ситуацією: все залежить від того, яка в певному середовищі і в певний час ознака вирізняє особу з-поміж інших і найперше впадає у вічі адресату. Коли в розмовному мовленні адресат звертається до адресанта, бажаючи підкреслити його належність до політичної партії чи блоку, то він найчастіше називає його за кольором символів цієї партії чи блоку. Так як політична колірна символіка завжди є яскравою і створена з метою привернути увагу до тієї чи іншої персони, партії, то не дивно, що вона найбільше запам'ятовується мовцям. У процесі виокремлення основної ідентифікуючої ознаки адресанта, що має відношення до політики, колір політичних символів виходить на перший план: *Зелений, ти так від доларів позеленів?; Помаранчевий, відійди від трибуни!; Біло-червоні, ану посуньте свій намет лівіше, тут усі розміститися хочуть!; Так, так, синьо-білий, вже прийшли твої поводити до влади, то думаєш вже й старших поважати не потрібно!* Основні місця, де використовують такі непрямі номінації – це транспорт, магазинні черги, ринок, вулиця, майдани для передви-

борчої агітації, місця біля агітнаметів. Такі апелятиви зазвичай експресивні, стилістично забарвлені. Їхнє існування в усному розмовному мовленні зумовлюється пресупозицією “адресат – незнайомий”. Такі звертання за кольором політичних символів можна почути як із уст чоловіків, так і жінок. Це пояснюється широкою обізнаністю населення в політичних питаннях і активністю обох статей в політичних процесах.

У розмовному мовленні широко використовуються емоційно-оцінні звертання, що виражають особистісне ставлення мовця до адресата. А особливо яскраво це проявляється у звертанні до людей, що є прихильниками тієї чи іншої політичної сили. Адаже адресанти теж мають свої політичні вподобання, які інколи різняться із вподобаннями адресатів мовлення, а інколи навпаки. І це, звичайно, відображається на формі апелятива. Пор.: *От, синяк, відійди від мене!; Понаїздили тут, помаранчеві, понакидали склянок скрізь!; Ходіть сюди, біленько-червоненькі, я вам місце для намету зайняла; О, здоровенькі були, помаранчеві браття!*

За структурою непрямі номінації-апелятиви за кольором політичних символів різноманітні. Їх представляє продуктивний словотвірний тип субстантивованих відприкметникових дериватів із суфіксом **-ав, -яв**, що виражають частковий вияв ознаки, названої мотивуючим словом: *Зеленавий, ти за доккіля чи за долари? (У парку. Адресант – представник партії Зелених України); Білявий, чого намет вперіцив перед моїм кіоском? (Центральна вулиця міста Вінниці. Адресант – представник Партії БЮТ, де основним кольором прапорів і символів є білий). Менш вживаними є субстантивовані відприкметникові деривати з суфіксами **-уват(ий), -юват(ий)**, що виражають ознаки, які виявляються не в повній мірі: *Синюватий, ви б не кричали так на весь трамвай, бо тут і прихильники інших кандидатів у президенти є. (У трамваї. Адресант виявляв прихильність до кандидата у президенти від партії “Регіони України”, де основним кольором прапорів і символів є синій та білий); Знаєш, помаранчуватий, ми серед своїх перебіжчиків не потеримо!(На ринку. Адресант – особа що раніше не була прихильником партії “Наша Україна”, де основним кольором прапорів і символів є помаранчевий (оранжевий)); А що? Литвин вже з зеленуватого на жовтуватого перетворився? (У автобусі. Колір прапорів на виборах 2004 року кандидата у президенти Володимира Литвина був зеленим, а на виборах 2010 – жовтий); Так, червонуваті, розступились і даємо дорогу національним знаменам!!! (На мітингу, присвяченому вшануванню пам’яті жертв Голодомору 1932-1933 років. Адресанти – представники Комуністичної партії, чий прапор має червоний колір).**

Зменшено-емоційний прикметниковий суфікс **-еньк(ий)**, що виражає значення пестливості або здрібнілості:

– *А зелененькі вже не йдуть на вибори?*

– *Ні, вони вже назбирали собі зелененьких на хати на Мальдівах! (У магазині. Адресанти – представники партії Зелених. Іронія); З їхніми свар-*

ками, ще не дай Боже, **червоненькі** при владі опиняться!!! (У трамваї).

Серед широковживаних емоційно-оцінних звертань за кольором політичних символів вирізняються складні апелятиви, утворені від двох основ прикметників зі значенням кольору. Компоненти з'єднуються за допомогою інтерфікса:

*Ви знаєте, що у центрі міста пікнік? **Біло-сині** напнули намети, комуністи забивають колики, помаранчеві вже розводять багаття!*(У трамваї);

– ***Біло-сині** вже домовляються з оранжесевими за спиною в Юлі, то певно хочуть **синьо-оранжесевими** зробитися! – Так!!! Замість синьо-жовтого будемо мати синьо-оранжевий прапор!* (У магазині);

***Біло-сині помаранчі** будуть панувати*

От тоді Земля здригнеться,

Будем лихо мати (Міжнародний фестиваль етнічної музики. Лірник);

***Біло-червоні**, а чи не могли б ви напнути намети трохи далі?*(Площа в центрі міста). До них тісно прилягають кількокомпонентні субстантивовані словосполучення, структура яких може мати різні варіації, проте найчастіше носить наступний характер: “субстантивованій прикметник + прийменник з + прикметник з іменником в орудному відмінку”: ***Білий з червоним серцем**, може б ти надав можливість і іншим виступити?*(Мітинг на центральній площі міста); ***Помаранчеві з жовтою підковою**, не радійте передчасно!* (Майдан у Києві); *Ой! **Зелені з чорними плямами**, ви думаєте ваш Арсеній щось змінить?!* (У магазині).

Отже, апелятиви за мотиваційною ознакою “колір” політичних символів різноманітні за своєю структурою. Проблема внутрішньої форми вираження багатьох з них тісно пов'язана із стилістичним розшаруванням мовлення. Пейоративно забарвлені, емоційно експресивні апелятиви кількісно домінують над стилістично нейтральними, що можна пояснити призначенням апелятива як метакомунікативної одиниці – організовувати і регулювати процес мовленнєвого спілкування. У виборі структурних моделей перевага надається субстантивованим афіксальним утворенням, а також субстантивованим композитам.

Література:

1. Земская Е. А. Русская разговорная речь / Е. А. Земская // Вопр. Языкознания. – 1971. – № 6. – С. 69–80.
2. Нестеренко І. Я. Явища непрямой номінації в українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / І. Я. Нестеренко; Київ. нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 1997. – 17 с.
3. Рыжкова Л. П. Общение как компонент коммуникативного акта: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. – М., 1982. – 16 с.
4. Тараненко О. О. Номінація / О. О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія / Ред. кол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К.: Укр. енцикл., 2002. – С. 385–387.